

direction of change in labor legislation of Ukraine in this sphere regarding the legislation of the European Union.

Keywords: labor law, labor legislation, labor code, minimum wage, wages, indicative wage.

УДК 343.98

Качурін С.Г.

к.ю.н., доцент кафедри правознавства

СНУ ім. В.І. Даля

ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ПОЧЕРКОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УМОВАХ ДІЮЧОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Стаття присвячена дослідженню комплексу існуючих теоретичних і практичних проблем з тактики проведення судово-почеркознавчої експертизи та відібрання експериментальних зразків почерку та підписів в умовах діючого кримінального процесуального законодавства.

Ключові слова: судово-почеркознавча експертиза, зразки почерку й підписів, відібрання зразків, протидія проведенню експертизи.

Прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК) було обумовлено проблемою забезпечення прав людини, приведення кримінального процесуального законодавства у відповідність із Конституцією України та міжнародними нормами права [1].

Оскільки доказування є центральною частиною кримінального процесу, можна констатувати, що в нормах КПК знайшли своє відновлення деякі інститути доказового права. Наприклад, сторона захисту одержала право на формування і представлення суду

доказової бази у кримінальному провадженні в інтересах обвинувачуваного, у тому числі на проведення експертизи (ст.244 КПК), одержання зразків для її проведення (ст.245 КПК), що є, по суті, революційним у доктрині вітчизняної кримінальної процесуальної науки.

Однак, дані новели, спрямовані на забезпечення принципу змагальності в кримінальному процесі, позитивні за своєю суттю, не забезпечені законодавцем у нормах КПК ані смисловим змістом, ані чіткою, зрозумілою всім учасникам процесуальною регламентацією, ані тактичним наповненням.

Отже, метою дослідження є аналіз та визначення норм діючого КПК щодо процесуальних та теоретичних проблем проведення слідчих дії та участі в них сторони захисту, зокрема, проведення судово-почеркознавчої експертизи та відібрання зразків для її проведення.

Процес доказування розглядається як діяльність із зібрання, перевірки (дослідження) та оцінки доказів. Реалізується ця практико-розумова діяльність за допомогою проведення процесуальних дій, у межах яких застосовуються методи і засоби пізнання. До числа процесуальних у першу чергу відносяться слідчі дії, які мають за мету зібрання та дослідження доказів.

Термін “Слідчі (розшукові) дії”, яким названо главу 20 діючого КПК, застосовано законодавцем вперше. Етимологія слова “слідчі” має на увазі, що їх проводять, відповідно, суб'єкти доказування – слідчий, прокурор. На це вказують своїм смисловим змістом наступні норми КПК:

- ч.1 ст. 106 (Протокол у ході досудового розслідування складається слідчим чи прокурором...);

- п.3 ч.2 ст.40 (Слідчий уповноважений доручати проведення слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам);

- слідчі дії, перелік яких встановлено главою 20 КПК України, проводяться слідчим або прокурором, крім залучення експерта для проведення експертизи (ст.243 КПК України) та одержання зразків для експертизи (ст.245 КПК України). Суб'єктами вказаних дій,

відповідно до перелічених норм процесуального закону, додатково визначено сторону захисту.

Водночас, поза увагою законодавця залишився ряд важливих тактичних моментів, що стосуються призначення експертизи та підготовки до її проведення, у тому числі відібрання зразків для експертизи.

Законодавцем не надається чіткого визначення процесуальних актів, у формі яких приймається рішення про залучення експерта, а також у яких фіксується хід та результати відібрання зразків для експертизи.

Аналізом статей 242 – 244 КПК України можна зробити висновок, що підставою для проведення експертизи є звернення до експерта сторони кримінального провадження, або доручення слідчого судді (суду).

Відповідно до ст.244 КПК України, доручення слідчого судді про проведення експертизи оформлюється у вигляді ухвали.

Що стосується таких суб'єктів призначення експертизи як слідчий, прокурор, сторона захисту, законодавець не надає чіткого формулювання назви акту, у вигляді якого вказані сторони провадження мають звернутися до експерта, та вимоги до змісту такого акту. Вказаний момент вирішено опосередковано шляхом посилання на залучення експерта стороною захисту «на договірних умовах», та загальною нормою процесуального закону щодо форми, у якій приймається рішення слідчого та прокурора (ч. 3 ст.110 КПК України).

Однак, найбільше зауваження викликає відсутність регламентації порядку та процесу отримання зразків для експертизи.

Так, статтею 245 КПК України врегульовано лише питання відібрання біологічних зразків для експертизи, а також зразків, які містяться у речах та документах (вільні зразки).

Водночас інститут судової експертизи відрізняє значно більше коло різновидів зразків для експертного дослідження. Так, в залежності від засобу отримання зразків відрізняють:

- експериментальні зразки, тобто отримані спеціально з метою проведення експертизи (відстріляні кулі, гільзи, експериментальні зразки почерку та підписів);

- умовно-вільні зразки, тобто ті, які виконано під час розслідування кримінального провадження, але не спеціально для проведення експертизи (зразки почерку та підписів особи, що містяться у протоколах слідчих дій);

- вільні зразки, тобто ті, що виникають поза зв'язку з розслідуваною подією (фонограма голосу, рукописи).

Питання відібрання експериментальних зразків діючим КПК України не вирішено взагалі. Частина 1 ст.245 КПК України містить лише посилання на суб'єкта відібрання зразків – сторону кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертиза призначена слідчим суддею.

Крім того, законодавець навіть не назвав акт, яким сторона провадження має зафіксувати хід та результати відібрання експериментальних зразків для експертизи.

Аналізуючи положення частини 1 ст.104 КПК України, відповідно до якої хід та результати проведення процесуальної дії фіксуються у протоколі у випадках, передбачених Кодексом, а також положення ст.245 КПК України, якою складення протоколу під час відібрання експериментальних зразків не передбачено, можна дійти висновку, що законодавцем упущено таке важливе питання, як регламентація процесуального оформлення відібрання експериментальних зразків для експертного дослідження.

І, якщо стосовно слідчого і прокурора можна використовувати положення ст.ст. 104-106, 110 КПК України, то відносно сторони захисту дані норми аж ніяк не можуть бути застосовані з точки зору положень ст.86 КПК України про допустимість доказів.

Також, можна констатувати, що положення ст. 245 КПК України про отримання зразків для експертизи суперечать положенням ч.3 ст. 93 КПК України про збирання доказів стороною захисту, відповідно до яких законодавець дозволяє їй тільки витребувати і отримувати

різні документи, але ні як не проводити відібрання зразків для експертизи, що за своєю суттю є слідчою дією.

Отже, як видно, назва гл.20 КПК “Слідчі (розшукові) дії” не відповідає сенсу ст.ст. 243, 245 КПК, у змісті яких, мова йде про сторону захисту як про суб'єкта проведення цих слідчих дій.

Законодавець явно не врахував, що для ефективного проведення судової експертизи, якісного відібрання зразків для експертного дослідження, необхідно не тільки володіти доказовою інформацією, а також такою, що орієнтує у кримінальному провадженні, але й активно використовувати організаційний і тактичний потенціал слідчого, який, на жаль, у сторони захисту або відсутній, або мається у неналежній мірі. Особливо коли мова йде про проведення судово-почеркознавчої експертизи.

Дійсно, при одержанні експериментальних зразків необхідно дотримуватися не тільки основних правил їх відібрання і вимог, що висуваються до них (кількісно-якісний критерій, врахування специфіки виду експертизи, безсумнівність походження, репрезентативність, зіставність), але й моделювати умови їх одержання, адекватні умовам слідоутворення досліджуваних об'єктів, ретельно організувати відібрання та провести його з метою одержання доброякісних зразків. Усі перелічені заходи в сукупності утворюють технологічний процес відібрання зразків порівняння як сукупність операцій і правил, технічних засобів, що використовуються слідчим (судом) відносно особи, яка перевіряється і не чинить протидію, з метою одержання від неї зразків почерку і підписів, що відповідають вимогам репрезентативності і зіставлення.

Під час відібрання експериментальних зразків почерку слідчому нерідко здійснюється протидія особою, яка перевіряється. У цьому випадку знання і дотримання технології відібрання експериментальних зразків для експертного дослідження може й не забезпечити досягнення поставленої задачі. Тому в ситуації протидії відібрання якісних зразків почерку і підписів може бути зумовлено не тільки дотримання правил технології їх одержання, але й застосування тактичних прийомів з подолання протидії.

У цьому зв'язку, представляється, що положення частини 1 ст.245 КПК мають бути доповнені наступним абзацом:

«За дорученням сторони обвинувачення чи суду отримання зразків здійснюється експертом від «наданих йому об'єктів» у рамках провадження експертизи».

Частину 3 ст.245 КПК має бути викладено у наступній редакції:

«Відібрання біологічних зразків у особи, а також експериментальних зразків почерку та підписів здійснюється за правилами, передбаченими статтею 241 цього Кодексу. У разі відмови особи добровільно надати зразки слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження, що розглядається в порядку, передбаченому статтями 160-166 цього Кодексу, має право дозволити слідчому, прокурору (або зобов'язати їх, якщо клопотання було подано стороною захисту) здійснити відбирання біологічних зразків примусово».

Частину 4 ст.245 КПК має бути викладено у наступній редакції:

«Про відібрання зразків складається протокол».

Вдосконалення діяльності слідчих, суддів, оперативних працівників залежить від наукового, методичного та інформаційного рівня її організації. Практика розкриття й розслідування злочинів показує що, не дивлячись на достатню кількість різних методичних посібників з проведення слідчих та інших процесуальних дій, довідкової літератури з методик розслідування окремих видів злочинів, підготовки матеріалів для проведення судових експертиз, у багатьох слідчих і суддів виникають проблеми при призначенні судово-почеркознавчих експертиз та оцінці висновку експерта.

У ході опитування слідчих і суддів нами встановлено, що причинами недостатньої ефективності проведення судово-почеркознавчої експертизи є те, що у криміналістичній та експертній літературі процедуру призначення судово-почеркознавчої експертизи викладено в найзагальніших рисах, а також недосконалість норм кримінального процесуального законодавства.

Серед дослідників немає єдності у визначенні процедури проведення судової експертизи. М.П. Яблоков [2, с.374] говорять про тактику призначення судових експертиз, Шепітько [3, с.169] – про основи її призначення і проведення. Автори фундаментального підручника з криміналістики взагалі виключили цю дію з глави «Тактичні основи слідчих дій», як видно, припускаючи відсутність будь-яких тактичних особливостей у призначенні й проведенні судових експертиз [4, с.412].

Зазначені різні погляди не сприяють правильному розумінню процесу підготовки і проведення судових експертиз, а виключення його з тактичного арсеналу слідчого гальмує розробку тактичних прийомів з підготовки матеріалів для проведення експертного дослідження і наступного використання результатів експертизи під час розслідування кримінального провадження, розгляді цивільних, адміністративних і господарських справ.

Розглянуті обставини перешкоджають досягненню поставлених при призначенні і проведенні судово-почеркознавчих експертиз завдань та знижують ефективність одержаних експертом даних.

У цьому зв'язку, насамперед, необхідно вирішити питання про природу судової експертизи, приналежність її до системи слідчих дій. Серед криміналістів немає єдності думок про процесуальну форму судової експертизи.

В.М. Тертишник [5, с.254], Б.С. Тетерін і Є.З. Трошкін, І.М. Лузгін та ін. відносять її до слідчих дій. М.В. Салтевський говорить про експертизу, як про автономну форму пізнання [6, с.96]. С.А. Шейфер відносить дії з призначення і проведення судової експертизи до слідчої дії, спрямованої на опосередковане (через експерта) одержання доказової інформації. Однак вважає, що слідчою дією слід вважати не експертизу в цілому, а лише комплекс дій слідчого, які визначають програму дослідження і створюють для цього необхідні умови, контролюють об'єктивність і повноту його проведення [7, с. 77]. О.Я. Баєв навпаки, відносячи призначення експертизи до слідчих дій, вважає, що безпосередньо проведення експертизи, за своєю суттю, – лише наукове дослідження наданих слідчим об'єктів, яка передбачає відповідну методику, а не

тактику проведення. Тактику ж проведення судової експертизи він пов'язує лише з наявністю протидії [8, с.23-24].

Для того, щоб визначити місце судової експертизи в процесі доказування, необхідно розглянути фактичні й правові засади, сутність, мету слідчих дій та зіставити їх із судовою експертизою.

Термін «слідча дія» неодноразово використовується у кримінальному процесуальному законодавстві. У правовій науці і практиці актуальною є проблема визначення змісту поняття «слідча дія», з'ясування сутності всіх її різновидів як з точки зору детального наукового обґрунтування, так і з метою заповнення прогалін у законодавстві та задоволення потреб слідчої практики. Визначення переліку слідчих дій є складним завданням, оскільки законодавець не встановлює чіткого переліку вказаних дій, а в статтях КПК лише використовує термін «слідчі дії», часто допускаючи їх змішування з іншими процесуальними діями слідчого. Цьому терміну в різних випадках надається різне за обсягом – більш або менш широке значення. У широкому значенні цей термін вживається для позначення всіх процесуально значущих актів слідчого. У більш вузькому значенні, якщо необхідно відзначити пізнавальний аспект, «слідчими діями» називають лише ті дії, які є засобами дослідження обставин провадження і спрямовані на збирання доказів.

У різних наукових працях аналізується поняття «слідча дія». Не вдаючись до детального аналізу, відзначимо деякі основні риси цієї категорії. На думку С.А. Шейфера, слідча дія виступає як пізнавальна діяльність слідчого, є об'єктом правового регулювання й актом правозастосування кримінально-процесуального права слідчим чи судом [9, с.104]. В.П. Бахін визначає слідчі дії, як передбачені кримінально-процесуальним законом дії компетентних осіб із збирання, оцінки й використання доказової інформації [10, с.19]. Р.С. Белкін зазначає, що слідча дія – це самостійний елемент регламентованої кримінально-процесуальним законом діяльності слідчого зі збирання, дослідження й оцінки доказів [11, с.234]. В.Т. Нір, М.М. Михеєнко, В.П. Шибіко тлумачать слідчі дії як частину процесуальної діяльності, пов'язану з виявленням, фіксацією

та перевіркою доказів у кримінальній справі [12, с.210]. Таким чином, слідча дія є частиною процесуальної діяльності слідчого і безпосереднім способом вирішення завдань доказування щодо виявлення і закріплення доказів, тобто є самостійним кримінально-процесуальним інститутом.

Пізнавальна сторона слідчої дії полягає в одержанні фактичних даних і відомостей про обставини кримінального провадження, що підлягають доказуванню. Одержані і зафіксовані при проведенні слідчої дії, ці дані стають доказами. З цієї точки зору слідча дія є засобом збирання доказів. Крім основної зазначеної відмінної ознаки слідчих дій, існують також додаткові характерні ознаки. Щодо їх переліку в науковців склалися різні думки. Так, М. Гутерман називає: процесуальний характер; необхідність достатніх підстав (фактичних, а для деяких слідчих дій і юридичних); здійснення уповноваженим суб'єктом; тактовна обґрунтованість і вибірковість; внутрішня структура [13, с.15].

Враховуючи вимоги законодавства і наукові дослідження в цьому напрямку, є потреба відокремити відмінні ознаки слідчих дій від інших дій процесуального і непроцесуального характеру, які здійснюються в процесі розслідування злочину: 1) передбачення кримінальним процесуальним законодавством; 2) безпосереднє проведення, спрямоване на збирання, перевірку та оцінку доказів; 3) крім винятків, зазначених у КПК України, можуть бути застосовані лише після внесення відомостей про кримінальне правопорушення у Єдиний реєстр досудових розслідувань; 4) підпорядкування єдиним правилам та вимогам до фіксації ходу та закріплення одержаних результатів; 5) дозволяють об'єктивно фіксувати хід проведеної дії та її результати.

Усі вказані ознаки не викликають сумнівів у тому, що вони стосуються й судової експертизи.

Проведений аналіз дозволяє нам приєднається до точки зору тих вчених, які відносять проведення судової експертизи до слідчих дій, оскільки основне її призначення – одержання фактичних даних у провадженні (доказів) шляхом застосування спеціальних знань.

Проведення судової експертизи, як слідча дія, є самостійним елементом кримінально-процесуальної діяльності, має структуру, узгоджену системою складових елементів. Структуру слідчої дії можна розглядати з різних точок зору. Так, Л.Ю. Ароцкер визначає структуру слідчої дії як правове явище, що складається з трьох основних елементів: процесуальних, тактичних і етичних [14]. Важливим елементом процесу розслідування виступають організаційні дії слідчого, застосуванням яких забезпечуються належні умови для реалізації функцій щодо збирання, дослідження, оцінки і використання доказів у процесі розслідування злочинів. Організаційний аспект діяльності слідчого знаходить вираження в різноманітних формах: організаційних діях слідчого, які забезпечують ефективність процесу розслідування загалом; організаційних заходах, які забезпечують ефективність вирішення одного чи декількох завдань розслідування; організаційні дії, які забезпечують ефективність окремих дій слідчого (дії з організації проведення судової експертизи, організаційно-технічні заходи). Інакше кажучи, організаційні заходи є невід'ємним елементом провадження будь-якої слідчої дії, організаційна характеристика є самостійним елементом у структурі названої дії, як самостійного правового явища. На цій підставі можна говорити про виділення ще одного елемента – організаційної характеристики в структурі слідчої дії поряд із кримінально-процесуальною, тактичною і морально-етичною. Лише в сукупності, взаємозв'язку та взаємозалежності всіх названих елементів слідча дія функціонує повноцінно.

У структурі проведення окремої слідчої дії виділяють ряд послідовних у часі етапів, які покликані забезпечити її максимальну ефективність при суворому дотриманні законності. У літературі вказується різна кількість таких етапів (стадій) [2, с.368, 3, с.468].

На нашу думку, відносно тактики проведення судових експертиз слід виділити три етапи її проведення, кожен з яких відрізняється своїми цілями, суб'єктами і засобами реалізації: 1) підготовка і призначення судової експертизи; 2) проведення експертного дослідження, оформлення ходу і результатів дослідження у висновку

експерта; 3) дослідження, оцінка і перевірка висновку експерта, визначення значимості і місця висновків у системі доказової інформації у кримінальному провадженні.

Перший і третій етапи включають дії суб'єкта призначення експертизи. Другий етап проведення судової експертизи здійснюється судовим експертом. Відзначимо, що присутність слідчого при проведенні експертного дослідження в чинному КПК України не забороняється, але й не передбачається. Відзначимо, що згідно зі ст. 197 КПК РФ таке право слідчому надано.

Якщо коротко характеризувати наведені три етапи щодо судово-почеркознавчої експертизи, можна відзначити складність підготовчого етапу її проведення. Так, при призначенні судово-почеркознавчої експертизи одним з її обов'язкових елементів є підготовка всіх необхідних для дослідження матеріалів (об'єктів експертизи), у тому числі проведення такої слідчої дії, як одержання зразків для експертизи (ст.245 КПК). Щодо третього етапу, слід зазначити, що до сьогодні, є дискусійним питання можливості всебічної оцінки слідчим (судом) наукової обґрунтованості висновку експерта. Шляхи вирішення цієї проблеми розглядались автором раніше [14].

У тактичному плані приводом призначення судово-почеркознавчої експертизи є: 1) розсуд слідчого; 2) наявність клопотань учасників процесу; 3) рекомендації окремої криміналістичної методики розслідування певного виду злочинів.

Розглянемо фактичні і правові підстави призначення судово-почеркознавчої експертизи.

Фактичні підстави призначення експертизи зазначені в ст. 242 КПК України і відображають лише загальні умови призначення судових експертиз. Спеціальні знання у формі проведення експертизи використовуються для одержання нових доказів (фактичних даних), що не можуть бути одержані іншим способом. Експерт на підставі своїх спеціальних знань встановлює певні властивості наданих об'єктів, дає їм професійну оцінку і одержує таким чином нову інформацію, що й становить зміст судового доказу.

В практиці судочинства мають місце випадки необґрунтованого ігнорування обставин провадження, які вимагають проведення судово-почеркознавчої експертизи, або ігнорування клопотань обвинуваченого, сторін у справі про призначення експертизи. Причину цього ми вбачаємо в необґрунтованій впевненості слідчого (суду) щодо наявності у нього сукупності доказів, достатньої для формування внутрішнього переконання про істинність обставин розслідуваного (розглянутого в суді) провадження. На неприпустимість випадків відмови в призначенні судових експертиз в практиці кримінального і цивільного судочинства вказує п.7 Ухвали Пленуму Верховного Суду України №8 від 30.05.1997 «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах». Ця вказівка є особливо важливою у випадках розслідування і розгляду проваджень без проведення експертиз, коли їх призначення було обов'язковим за законом, або необхідним у зв'язку з обставинами провадження.

У юридичній літературі для виключення випадків необґрунтованої відмови від проведення судових експертиз запропоновано наступні варіанти вирішення [16, с.219]:

- 1) розширення переліку випадків (підстав) обов'язкового призначення судових експертиз;
- 2) формулювання в КПК правової норми, якою було б виражено загальну вимогу, за якої призначення експертизи стає обов'язковим;
- 3) конструювання норми, що у своєму змісті об'єднала б перший і другий підходи: містила б перелік найбільш розповсюджених випадків обов'язкового проведення судової експертизи і формулу, що дозволяє розширювати цей перелік залежно від обставин провадження та його характеру.

Ми схилиємося до іншого варіанту вирішення проблеми. При визначенні фактичної підстави для призначення судово-почеркознавчої експертизи необхідно виходити з того, що слідчий (суд) повинен бути впевнений у тому, що висновки, які містяться у висновку експерта, значимі в провадженні, а тому існує об'єктивна необхідність застосування спеціальних знань для встановлення обставин у справі. Критерієм обов'язковості призначення судової

експертизи, на наш погляд, є встановлення обставин, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні (ст. 91 КПК України), тобто таких, які утворюють предмет доказування.

Процесуальною підставою для проведення судово-почеркознавчої експертизи є відповідна постанова (ухвала слідчого судді, суду) суб'єкта доказування. Винесення постанови (ухвали) про призначення експертизи – основний юридичний факт, що призводить до виникнення всієї системи процесуальних відносин у зв'язку з призначенням експертизи. Проведення судово-почеркознавчої експертизи характеризується виникненням, розвитком і припиненням комплексу складних правовідносин, як між суб'єктами судово-експертної діяльності (експерт, слідчий, сторона захисту, суд), так і особами, чий інтересів вона стосується (підозрюваний, обвинувачений (підсудний), потерпілий, цивільний позивач та ін.). Якщо експертиза проводиться співробітником спеціалізованої державної установи, ці відносини реалізуються через керівника установи (служби).

1. Подальший розвиток судово-почеркознавчої експертизи, як практичної діяльності, пов'язаний із вирішенням процесуальних, теоретичних, методичних, організаційно-управлінських і тактичних задач.

2. Критерієм обов'язковості призначення судової експертизи є встановлення обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні (ст.91 КПК України), тобто таких, що входять до предмету доказування.

3. Процес призначення судової експертизи є слідчою дією, самостійним елементом кримінально-процесуальної діяльності, оскільки основна її ознака - одержання фактичних даних у провадженні (доказів) шляхом застосування спеціальних знань.

4. Назва глави 20 КПК «Слідчі (розшукові) дії» не відповідає змісту ст.ст. 243, 245 КПК України, у яких в якості одних з суб'єктів проведення слідчих дій зазначено сторону захисту.

5. Представляється, що положення частини 1 ст.245 КПК мають бути доповнені наступним абзацом:

«За дорученням сторони обвинувачення чи суду отримання зразків здійснюється експертом від «наданих йому об'єктів» у рамках провадження експертизи».

Частина 3 ст.245 КПК має бути викладено у наступній редакції:

«Відібрання біологічних зразків у особи, а також експериментальних зразків почерку та підписів здійснюється за правилами, передбаченими статтею 241 цього Кодексу. У разі відмови особи добровільно надати зразки слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження, що розглядається в порядку, передбаченому статтями 160-166 цього Кодексу, має право дозволити слідчому, прокурору (або зобов'язати їх, якщо клопотання було подано стороною захисту) здійснити відбирання біологічних зразків примусово».

Частина 4 ст.245 КПК має бути викладено у наступній редакції:

«Про відібрання зразків складається протокол».

Література:

1. Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-6 (Електронний ресурс) // (Режим доступу):[http //zakon 2. Rada. Gov.ua](http://zakon2.rada.gov.ua).
2. Криміналістика: Учебник / Отв. ред. Н.П. Яблоков. – М.: Юристь, 2001.
3. Криміналістика. / Под ред. проф. В.Ю. Шепитько. – Х.: Одиссей, 2001.
4. Аверьянова Т.В., Р.С. Белкин, Ю.Г. Корухов, Е.Р. Россинская. Криміналістика: Учебник для вузов / Под ред. проф. Р.С. Белкина. – М.: НОРМА, - 1999.
5. Тертышник В.М. Уголовный процесс: Учебное издание. – Х.: Арсис, 1997.
6. Салтевський М.В. Криміналістика: Підручник. У 2-х ч. Ч.1. – Х.: Консум, Основа, 1999.
7. Шейфер С.А. Следственные действия. Система и процессуальная форма. – М.: «Юрлитформ», 2001.

8. Баев О.Я. Тактика уголовного преследования и профессиональной защиты от него. Следственная тактика: Научно-практ. пособие. – М.: Экзамен, 2003.

9. Шейфер С.А. Собираание доказательств в советском уголовном процессе: методологические и правовые проблемы. – Саратов, 1986.

10. Бахин В.П. Понятие, сущность и содержание криминалистической тактики: Лекция. – К., 1999.

11. Белкин Р.С. Курс криминалистики: В 3 т. – Т.2. – М.: Юристъ, 1997.

12. Михеєнко М.М., Нор В.Т., Шибіко В.П. Кримінальний процес України: Підручник для юристів. – К.: Либідь, 1992.

13. Гутерман М.П. Организационные мероприятия следователя в процессе расследования преступлений: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Моск. гос. ун-т. – М., 1980. – 20 с.

14. Ароцкер Л.Е. О соотношении процессуальных, тактических и этических начал в следственных действиях. 50 лет Советской прокуратуры и проблемы совершенствования предварительного следствия // Краткие тезисы докладов и научн. конф. – Л., 1972. – С. 52–55.

15. Качурін С.Г. Особливості дослідження та оцінки висновку експерта-почеркознавця // Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. – Луганськ, 2008. – Вип. №1. – С.219-229

17. Белкин А.Р. Теория доказывания: Научно-методическое пособие. – М.: Норма, 1999.

Качурин С.Г. Проведение судебно-почерковедческой экспертизы в условиях действующего уголовно-процессуального законодательства. - Статья

Статья посвящена исследованию комплекса существующих теоретических и практических проблем по тактике проведения судебно-почерковедческой экспертизы и отобрания экспериментальных образцов почерка и подписей в условиях действующего уголовно-процессуального законодательства.

Ключевые слова: судебно-почерковедческая экспертиза, образцы почерка и подписей, отображение образцов, противодействие проведению экспертизы.

KachurinS.G.Tactics of carrying out judicial-handwriting examination.- Article.

Article of both complex acting theoretical and practical problems together with the carrying out Judicial handwriting examination have been done. Moreover, the experimental patterns of handwriting and signatures have been chosen. The methods and ways of handwriting examination development are determined in this paper both as subjects of scientific field and as in practical activity. It has been proved that carrying out judicial examination and selecting the patterns of handwriting are the results of investigation activity, which demands the development of suitable tactical methods of carrying out this examination. Some stages of preparation, prescribing, performing, examining, investigating, evaluating and re-controlling of carrying out the examination are given. They are performed both at stage one and at a final stage of carrying out judicial – handwriting examination.

Particular attention is given to the situation aimed at the checked personality whose experimental patterns of handwriting and signatures are taken.

The types of offences of definite criminals are defined due to the patterns of handwriting and signature, used forging somebody's signature.

Some suggestions improving the procedure of selecting experimental patterns for investigation are made.

Keywords: judicial handwriting examination, patterns of handwriting and signature, to select patterns, the procedure of carrying out the examination.